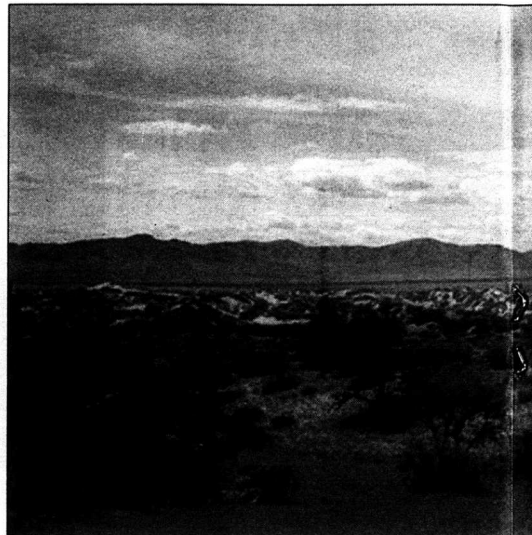

Huggen i granit. En ensam skulptur av en sköldpadda är det enda som återstår av Karakorum, staden som under några årtionden på 1200-talet var huvudstad i det största imperiet någonsin skadat. Idag består platsen endast av vidsträckt betesmarker.

Världsstaden som

Många av världens storstäder har försvunnit. Frågan är om någon har utplånats så totalt som Karakorum. Axel Odelberg berättar om planerna på dess återuppståndelse.

När man har rensat undan de stickiga gräs-torvorna på det vida slättlandet strax norr om buddistklostret Erdenzu och hyvlat bort det allra översta jordlagret, träffar man på stora mängder skärvor av porslin, keramik, tegel och fajans. Det är vad som är kvar av Karakorum, en gång huvudstad i det största väldet som världen skådat.

Med Mongoliets avsovjeterifiering och i strävan att återuppätta en tydlig nationell identitet och knyta an till landets grandiosa förflutna, har det smitts entusiastiska planet på att åter göra Karakorum till huvudstad. Det skulle i så fall ske om 25 år. Regering, parlament och administration skulle ta sitt pick och pack och flytta 40 mil åt sydväst, från Ulanbator till provinsen Övörkhangai och de vida betesland nära Orhonfloden där nationens fader Djingis Khan brukade upprätta sitt högkvarter för 800 år sedan.

Om det blir så är en öppen fråga. Mongoliet är ett fattigt land och att byta huvudstad kostar. Det enda på platsen som idag skvallrar om att den en gång har hytt en världsstad är en gåtfullt leende sköldpadda i granit, ensam och lite malplacerad i snällblåsten på stäppen. Runt nacken har någon knutit en blå sidenscarf, en symbol för välgång. På rygg och huvud har människor staplat småsten som offer till platsens andar.

Symbolisk sköldpadda

Enligt de arkeologer som i omgångar har grävt ut delar av Karakorum har den ensam sköldpaddan haft sällskap av andra. De fanns placerade i anslutning till storkhanens residens Tumen-Amgalant, Den Världsliga Fridens Palats. I medeltida mongolisk kultur var sköldpaddan en symbol för statens evighet, djuret är ju långlivat. Mongolerna antas ha övertagit symboliken från sina grannar ujugererna, det centralasiatiska turkfolket.

Under Djingis Khan var Karakorum inte mycket mer än ett kejserligt tältläger som regelbundet slogs upp på platsen. Förvandlingen från campingplats till en stad med byggnader av trä och sten inleddes av den äldste sonen Ögodei. Han utsågs till faderns efterträdare som storkhan år 1229. De första fem åren på tronen ägnade han huvudsakligen åt att erövra Norra Kina, det så kallade Jin-riket. När det var gjort drog sig Ögodei tillbaka från direkt deltagande i krigsoperationerna.

Som regent i världens mäktigaste rike behövde han en

ståndsmässig miljö där han kunde ta emot såväl sitt eget rikets stamhövdingar och generaler som sändebud från imperiets olika delar och främmande länders ambassadörer. Arbetet med att göra Karakorum till permanent huvudstad med stadsmur, palats, administration och hov sattes igång.

Men bland Ögodeis landsmän, som aldrig hade rest något mer sofistikerat än sina runda nomadtält och kanske ett eller annat knuttimrat träskjul till skydd för boskapen, var förmågan att bygga städer och palats begränsad. Byggmästare, hantverkare och konstnärer hämtades – med eller utan tvång – från erövrade länder med en rikare byggnadskultur.

Alla vägar bar till Karakorum. Regelbundet rullade vagnslaster med guld, silver och annat krigsbyte från imperiets alla hörn in genom portarna i stadsmuren, för att förstärka statskassan och smycka storkhanens palats. Till Karakorum skickades också krigsfångar och slavar, dit kom muslimska, buddistiska och kristna missionärer och dit for handelsmän, experter och potentater från hela den euroasiatiska kontinenten.

I veckor och månader färdades de över Centralasiens stäpper, åsar och öknar för att överbringa sina budskap och betyga den mongoliske härskaren sin vördnad. Det kom sändebud från påven, ryska storbherter, ungerska prinsar, persiska shaher och regenter från Korea. Arkeologerna tror till och med att det fanns enstaka förbindelser med Afrika, en slutsats de grundar på fyndet av en ansiktsmask med negroida drag som idag finns på historiska museet i Ulanbator.

Ögodei dog svårt alkoholiserad år 1241. Det räddade förmodligen Västeuropa från en invasion. Mongoliska styrkor stod i Ungern och Polen när budet om storkhanens död nådde fram. Attacken inställdes och de mongoliska befälhavarna anträdde i stället den 1 000 mil långa resan hem till Karakorum för att vara med och utse en efterträdare till Ögodei.

Valet föll på hans änka Toregen. Hon regerade i fem år under vilka hon ägnade stor energi åt att att bereda vägen för sonen Gujukts troninträde. Han utsågs till ny storkhan år 1246. Bland ögonvittnena vid kröningssceremonin i Karakorum fanns den italienske franciskanermunken Giovanni di Plano Carpini.

Carpini skickades av påven Innocentius IV för att upprätta diplomatisk kontakt och samla underrättelser om mongolernas politiska och militära avsikter. Han lämnade Rom i

maj 1245 och avlade rapport inför påven i november 1247. Med sig hem hade han bland annat ett brev från den nykrönte storkhanen, där påven uppmanades att komma till Karakorum och betyga mongolerna sin vördnad. En uppmaning som ignorerades.

Några år efter Carpini, 1253, dök ännu en franciskanermunk upp i Karakorum, flamländaren Willem van Ruysbrueck. Dels letade han efter en grupp tyskar som hade tillfångatagits av mongolerna, dels var han officiellt sändebud för Frankrikes kung Ludvig IX. Iakttagelser från den tvååriga resan meddelades i brev hem till kungen. Tillsammans med Marco Polos reseberättelse utgör dessa brev den viktigaste europeiska källan till kunskap om förhållandena i medeltidens Ost- och Centralasien. Van Ruysbruecks brev gavs ut på svenska 1919.

Ett nytt Rom

Karakorum i mitten på 1200-talet var vad Rom hade varit ett årtusende tidigare, vad London skulle bli 600 år senare och vad Washington DC är idag, världens huvudstad. Ändå var den rätt blygsam till omfånget, knappt större än Parisförorten Saint Denis, noterade van Ruysbrueck besviket.

Mer imponerad blev han av hovet och storkhanens muromgärdade enklav med Den Världsliga Fridens Palats som dominerande byggnadsverk. Det magnifika, paviljongliknande palatsets inre var stort som en katedral och omgavs av resliga pelarrader. Besökare lotsades in genom tre portar i palatsets södra ände, och fann sig då stående i ena änden av en stor bankettsalsliknande pelargång som ledde fram mot en upphöjd plattform med den kejsrerliga tronen. Där satt storkhanen själv på ett fläckigt pantherskinn, till höger omgiven av sina söner och bröder och till vänster av familjens kvinnliga medlemmar.

Enligt vad arkeologerna har kunnat sluta sig till av de utgrävningar som har gjorts var palatset 55 meter långt och 45 meter brett. Golvet var belagt med ljust gröna fajansplattor. Pelarna var lackerade och vilade på fundament av granit. Palatsets mest framträdande inredningsdetalj var en stor dryckesfontän i form av ett konstgjort träd, helt smitt i silver. Den rikt ornamenterade pjäsen hade skapats av en fransk guldsmed som tagits tillfångna av mongolerna i Ungern. Ryktet om denna märkliga möbel spred sig så långt västerut som till Persien.

Magnifik skapelse. Dryckesfontänen från det kejsrerliga palatset är avbildad på Mongoliets 5 000-türügsedlar.